

<https://doi.org/10.31392/VAN-2021.35-38.02>
УДК 929:271.2–726.1(477)«1541-1613»

ІПАТІЙ ПОТІЙ У СВІТСЬКОМУ І РЕЛІГІЙНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ НА РУБЕЖІ XVI – XVII СТ.

Шупик Віктор Станіславович

студент магістратури,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ

e-mail: viktor4183@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0953-4899>

***Анотація.** У статті на основі опрацьованих критичних матеріалів, що стосуються висвітлення характерних для рубежу XVI – XVII століть проблем релігійного та державного життя українського населення Речі Посполитої, розглядається й аналізується світське і духовне життя визначного українського письменника-полеміста, співзасновника унійної церкви, Київського і Галицького греко-католицького митрополита Іпатія Потія. Характеризується його роль у творенні унійної ідеї. Розглядається духовно-релігійний феномен, філософські й морально-етичні догми Іпатія Потія, як унікальної постаті в історії України та всієї Центрально-Східної Європи. З'ясовуються причини та перебіг відкритих виступів Іпатія Потія проти опонентів. Також на прикладі багатовекторної діяльності Іпатія Потія простежуються політичні процеси, котрі відбувалися в ранньомодерній Речі Посполитій. Встановлено, що за час свого перебування на митрополичій посаді, яку Іпатій Потій зайняв в 1599 р. після смерті Михайла Рогози, він провадив політику активного впровадження унії. Період його митрополичої діяльності ознаменувався низкою судових позовів до православних, що зумовило передачу ним клопотання канцлеру Леву Сапегі про зміну положень Литовського Статуту. Іпатій Потій розпочав активно протистояти братствам не лише на сторінках своїх релігійних праць, а й наяву. Так, він відібрав у Віленського братства їх монастир та критикував Лаврентія Зизанія, який це братство представляв. Також цей період життя Іпатія Потія характеризувався активним листуванням з королем, яке позначено стурбованістю митрополита незадовільним економічним станом церкви та бажанням збільшення свого доходу за рахунок встановлення контролю над Києво-Печерською Лаврою.*

***Ключові слова:** Річ Посполита, Берестейська унія, греко-католицька церква, митрополит, митрополича діяльність, проєкт унії.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми полягає в тому, що в своїх творах та листах І. Потій мало написав про себе, а якщо і згадував, то лише побіжно. Тож існує потреба в опрацьованні інформаційних джерел неособистого походження для того, щоб можна було ознайомити читачів із фактами біографії І. Потія та сформувати в них уявлення про багатогранну постать цього діяча. Історія Речі Посполитої XVI – XVII ст. багата драматичними подіями. Берестейська Унія 1596 р. – одна із них. Для історії всієї Центральної та Східної Європи укладення унії між католиками і православними було такою ж важливою подією, як Реформація і Контрреформація для історії Західної Європи. В історії Берестейської унії дуже багато дійових осіб. Багатьом з них присвячено чимало історичних праць. В нашій статті мова піде про І. Потія, якого можна назвати творцем унії. Він же відіграв значну роль в становленні греко-католицької церкви в Речі Посполитій. Не можна сказати, що

постать І. Потія вже цілком досліджена. Досі не була написана його наукова біографія. Саме тому слід якнайдетальніше прослідкувати життєвий шлях І. Потія, зібрати всі найменші подробиці його багатогранної діяльності.

Мета статті полягає в дослідженні світського і духовного життя І. Потія, встановленні його ролі в розвитку унійної ідеї XVI ст. та його внеску в запровадженні рішень Берестейського собору 1596 р.

Історіографічний огляд. Що стосується біографії І. Потія, то присвячених їй праць невелика кількість. Про нього писали Н. Сінкевич та А. Пекар. У біографії І. Потія чимало білих плям. Лише в останні десятиліття були опубліковані праці І. Пігулевської, Б. Гудзяка, М. Дмитрієва, Б. Флорі, С. Полохія, в яких автори відходять від «чорно-білих оцінок» особистості митрополита. В цілому ж, хоча підкреслити, ще раз цілісної наукової біографії І. Потія не існує, всі перелічені автори торкаються лише окремих аспектів особистості І. Потія.

Виклад основного матеріалу. Народився майбутній митрополит 12 серпня 1541 р. в православній сім'ї, як він сам пише, «в зацном и старожитном дому шляхетськом». Його батько був підскарбієм чи писарем при королі Сигізмунду Августові. Більше про його сім'ю нічого невідомо. Батьки Адама І. Потія, а саме таке ім'я йому надали при народженні, віддали навчатися до кальвіністської школи князя М. Радзивіла. Це дає змогу стверджувати, що рід Потіїв мав тісний зв'язок із знатним литовським родом Радзивілів. І в тому, що православна сім'я віддала свого сина до протестантської школи не має нічого дивного, адже в цей час саме протестантські школи славилися високим освітнім рівнем своїх викладачів [Пігулевская, 2001, с. 97].

Через брак джерел про ранній період життя І. Потія ми не маємо жодних свідчень з приводу того, як він навчався. Можливо, І. Потій отримав вищу освіту в одному із західноєвропейських протестантських університетів [Дмитриев, 1996, с. 97].

В І. Потія, імовірно, встановилися тісні зв'язки з господарем його колишньої школи – М. Радзивілом, який на той час був Віленським воєводою. Це ми можемо встановити завдяки тому, що М. Радзивіл запросив І. Потія до себе на службу. І. Потій, який до цього часу залишався православним, у той час став протестантом, за що його звинувачували вороги (слід зазначити, що в 1574 р. він знову прийняв православну віру) [Пігулевская, 2001, с. 98].

І. Потій, який залишив багато епістолярних джерел, вказує на те, що він у молодості був «євангеліком», тобто кальвіністом. Пояснював І. Потій зміну своєї конфесії браком досвіду та тим, що «находился у подчинении патрона, у которого ересь свила себе гнездо». Таке пояснення є найбільш переконливим [Пігулевская, 2001, с. 99].

4 листопада 1561 р. І. Потій одружився з донькою волинського князя Теодора Головні-Осrojeцького – Анною. Цьому шлюбу посприяв особисто князь М. Радзивіл [Пекар, 1996, с. 145].

Після служби у князя М. Радзивіла І. Потій перейшов на службу до короля. Він, в складі польської армії, приймав активну участь в Лівонській війні (1577 – 1582 рр.), а після укладення перемир'я в Ям-Запольськiм був відсланий королем Стефаном Баторієм до Московії з метою проведення переговорів. Дослідникам мало відомо про те з ким і з приводу чого зустрічався І. Потій в Москві, але саме після цього він сформував своє радикально негативне ставлення до московитів, пишучи про них, «великое грубиянство, упор и забобоны суть в народе Московьском», а також, що

люди в Москві, «только тщеславия, пыхи и надутости полни» [Пекар, 1996, с. 153].

Дослідники вважають, що свою роботу І. Потій виконав чудово, адже після свого повернення з Москви король пожалував йому посаду берестейського каштеляна, і на цій посаді він пробув до 1596 р. Перебуваючи на посаді каштеляна, І. Потій став сенатором. У верхній палаті польського парламенту, за його власними словами: «сідел...час немалый не на подлейшом местцу, але мало не в посродку всее ливицы сенаторские». Слід зазначити, що він користувався авторитетом у свої колег. Як сенатор І. Потій заприятелював із князем К.-В. Острозьким, який був київським воєводою [Пекар, 1996, с. 156].

Католицький єпископ Б. Мацеєвський у своєму листі від 1588 р. згадував, що І. Потій був тою людиною, яка намагалася організувати диспут між патріархом Єремією, який у 1588 – 1589 рр. проїжджав двічі через територію Речі Посполитої і католицькими священниками. На цьому диспуті католицькі священники мали, присоромивши православних, привести їх до думки про правильність унії з Святим Престолом. З цього ми можемо зробити висновок, що І. Потій займався релігійними питаннями ще задовго до вступу на посаду митрополита. Також цю тезу підтверджують списки присутніх на з'їздах українсько-білоруського православного духовенства, серед яких є ім'я І. Потія [Сеник, 1995, с. 223].

14 березня 1592 р. померла дружина І. Потія, княжна Анна Головня-Острожецька, яка залишила йому шестеро дітей. Щоб не залишити своїх дітей без опіки, І. Потій задумав вдруге оженитися з овдовою тоді Регіною, донькою Полоцького воєводи П. Дорогостайського. Проте замість того, щоб одружитися І. Потій постригся в ченці і став Володимиро-Берестейським єпископом [Пекар, 1996, с. 14].

Згідно легенди, перед смертю дружина І. Потія передбачила йому велике майбутнє в духовній справі. Про це згадує автор першої біографії І. Потія уніатський митрополит Л. Кішка, який першим видав проповіді І. Потія. Це, звичайно, легендарна подробиця його життя, але, можливо, смерть улюбленої дружини могла лише утвердити І. Потія в його намірах прийняти постриг [Сеник, 1995, с. 227].

До 1593 р. належить активна переписка І. Потія з К.-В. Острозьким, який зазначивши в одному з листів про «упадок, знищення и поущенью метери нашео церкве светое Восточное», прохав прийняти участь в зупиненні розділу церкви і знищенню православних. До цього листа К.-В. Острозький приклав свої «артикули», у випадку, якщо деякі католики погодяться на унію. Вони загалом співпадали з іншими умовами, які вказували православні, але в них була одна відмінність: К.-В. Острозький наголошував на приєднанні до унії Православної церкви Москви. Проте І. Потій, пам'ятав про долю патріарха Ісидора після прийняття Флорентійської унії і чітко розумів, що московське духовенство на унію не піде [Потій, 1903, с. 467].

Взимку 1594 р. будл складено Торчинський маніфест, в якому зазначалося, що церковна унія є «об'єднанням і згодою, а не цілковитим підданством Риму». Саме в цей час І. Потій стає ключовою персоною в підготовці католицько-православної унії. Відсутні жодні джерела, які б вказували на те, що І. Потій самотужки створював об'єднавчі документи. Це підтверджують претензії до І. Потія з боку митрополита М. Рогози та Луцького єпископа К. Терлецького, які певний час тримали в таємниці деякі документи і рішення. Вимагаючи оприлюднення цих документів, І. Потій підтверджував те, що він є палким прихильником унії [Назарко, 1962, с. 9].

За участі І. Потія у 1595 р. були складені «Артикули» – документ, який містив перелік умов на яких православні готові були перейти під юрисдикцію Папи Римського. Слід відзначити, що в тексті «Артикулів» двічі, в преамбулі і прикінцевому слові, наголошувалося, що вони мають бути підтвердженні польським королем і зверхником Католицької церкви. Проте коли І. Потій показав ці документи К.-В. Острозькому, той сприйняв це як зраду. У листі князю від 16 червня 1595 р., І. Потій намагався переконати свого патрона в тому, що «Артикули» не суперечать його особистим ідеям унії, що «нам бардзо малый ратунок» від згоди Москви на унію, тобто вона не є провідною ні «в науках церкве Божой потребных», ні в чомусь іншому. У відповідь на цей лист К.-В. Острозький заявив, що більше не визнає І. Потія своїм пастором. Їхня дружба закінчилися, але І. Потій зберіг вимоги князя про рівні права православного і католицького духовенства [Потій, 1903, с. 501].

«Артикули» були відіслані митрополиту М. Рогозі, який в свою чергу, написав листа канцлеру М. Замойському. В цьому листі М. Рогоза ознайомлював адресата з коротким змістом «Артикулів». У серпні 1595 р. із Риму надійшов лист у якому йшлося, що вони були передані до Конгрегації, а вже 16 вересня з Ватикану повідомили, що «Артикули» розглянуті, але рішення поки не прийнято. Надалі «Артикули» до появи православних єпископів у Римі в джерелах не згадуються [Пекар, 1996, с. 164].

Посланцями до Риму були І. Потій і К. Терлецький. Зустрівшись перед цим у Кракові з польським королем Сигізмундом III, вони відправилися туди за дорученням митрополита М. Рогози та інших єпископів. Прибувши до Риму 15 листопада 1595 р., посланці були поселені поблизу резиденції Папи Римського, що свідчить про значимість цих переговорів не лише для православної сторони, так і для Святого Престолу. Документи курії свідчать про те, що обидва єпископи домагалися зустрічі з Папою з приводу унії, але ця зустріч не відбулася. 23 грудня була проведена урочиста церемонія, яку слід вважати проголошенням унії між Католицькою церквою і Київською митрополією Православної церкви. Центральною подією стало підписання єпископами католицького сповідання тексту віри і декларації про підданство Римським Папам, підкріплене присягою на Євангелії. Сповідання віри приймалося в тому варіанті, який був передбачений рішенням Тридентського собору, все інше сприймалося, як «сесь» і «схизма». Таким чином, проект унії на який погодилися митрополит М. Рогоза і єпископи, про який писав князь К.-В. Острозький і який в багатьох аспектах був розроблений І. Потієм, виявився відкинутим. Компроміс у тому вигляді, на який спиралися православні, не відбувся [Пекар, 1996, с. 168].

У середині травня 1596 р. І. Потій повернувся з Риму. Існують свідчення, що він відслужив служби в Бересті і Володимирі, пропагуючи унію, об'їхав єпархію. Зрештою, він скликав у Бересті єпархіальний синод, в якому взяло участь більше ста священників. Через рік після Берестейського собору І. Потій скликав у Бересті черговий синод єпархіального духівництва (липень 1597 р.) на якому повідомив про свою рішучість в обстоюванні унії. Віднині висвячуватись мали лише священники, вірні уніатському єпископові. Того ж року він заснував уніатську школу при Володимирському соборі, забезпечивши її прибутками Спаського монастиря. І. Потій опікувався цією школою і пізніше: 19 квітні 1609 р. він записав на її потреби 3,5 тис. злотих щорічно. Другим важливим кроком ієрарха у Володимирі було реформування соборного капітулу за зразком католицької церкви. Володимирський

капітул загалом підтримував І. Потія в його уніатських заходах. У своїй єпархії владика діяв досить рішуче: виселяв і виганяв непокірних ченців і священників. У джерелах зафіксовано його напади на Іллінську і Василівську церкви Володимира [Пигулевская, 2001, с. 101].

Складними були стосунки І. Потія з князем К.-В. Острозьким, особливо після Берестейського собору 1596 р. 3 червня 1598 р. владика написав до нього знаменитого листа, в якому виступив з догматично-богословським поясненням Берестейської унії, критикою кризових явищ православ'я, звинуваченнями старого князя в розірванні вчиненої злуки з Римом. У листі є чимало погроз, автор намагається зняти з себе провину за міжконфесійний розбрат, проте він готовий до продовження переговорів з князем, який, як відомо, відмовився від будь-яких подальших контактів з І. Потієм [Потій, 1903, с. 505].

Наведені факти ілюструють конфесійну боротьбу в українському суспільстві наприкінці XVI – на початку XVII ст., в умовах якої відбувалося становлення уніатської церкви. Треба сказати, що однією із найголовніших перешкод на шляху переходу церков на унію навіть у тих єпархіях, єпископи котрих прийняли унію, було магнатсько-шляхетське патрональне право, юрисдикція котрого поширювалась, вочевидь, на значну частину церков і монастирів. Волинська шляхта і магнатерія чинила спочатку впертий опір І. Потієві, а духовництво, підкоряючись волі світських патронів, боялось приймати унію всупереч духовній владі. Вочевидь, І. Потієві вдалося все ж таки частково зламати опір волинської еліти, в результаті чого відбулись відомі акції масового переходу на унію в 1598 р. [Плохій, 2001, с. 172].

В 1599 р. після смерті митрополита М. Рогози І. Потій став Київським уніатським митрополитом. Цей рік безумовно знаменує перелом в біографії І. Потія, бо він з 1599 р. стає послідовним, енергійним та навіть войовничим служителем унії. Свою боротьбу з противниками унії він розпочав у Вільно, де проповідував С. Зизаній. Він відмовлявся підкоритися І. Потію. Митрополиту донесли, що С. Зизаній веде проповідь з відома Віленського братства, яке поряд із Львівським, було найбільш впливовим на території Речі Посполитої. На С. Зизанія було скоєно напад. Після цього проповідник змушений був втекти з міста. Незабаром І. Потій, виманивши членів братства за межі Троїцького монастиря, опечатав двері церкви, де проповідував С. Зизаній, а потім відняв у братства двох священників, які його представляли [Пекар, 1996, с. 179].

Своєю грамотою від 29 вересня 1599 р. король Сигізмунд III розпорядився, що віднині І. Потію підсудні всі віленські православні. І. Потій вимагав від віленського протопопа І. Парфеновича навести порядок і якнайшвидше надіслати інвентар всіх митрополичих прибутків, які: «в мeste Виленском на митрополита належат» [Пекар, 1996, с. 180].

Одним із важливих аспектів діяльності І. Потія стала його боротьба за розширення сфери впливу уніатської церкви в Україні. Хоч Київська митрополія і перейшла після Берестейського собору під юрисдикцію уніатського митрополита, проте Київ не став його резиденцією. І. Потій, як і перед тим М. Рогоза, не ризикував з'являтися в Києві. За деякими свідченнями він зміг відвідати Київ лише після смерті В.-К. Острозького наприкінці 1608 р. Проте це не дуже сприяло поширенню тут унії, оскільки Києво-Печерська Лавра – одна з найголовніших київських святинь – так і не підкорився митрополитові. Якщо в Києві позиції І. Потія були досить слабкими, то на

території Київського Полісся йому вдалося заволодіти кращими волостями та угіддями Печерського монастиря, в тому числі й землями так званої Тетерівської волості, поблизу котрої знаходилось село Потіївка. Джерела початку XVII ст. стверджують, що село було митрополичим маєтком. Враховуючи те, що Потіївка була заснована напередодні Берестейської унії, а також наявність неподалік сіл з локальними назвами, приходимо до висновку, що пам'ять про І. Потія була увічнена в поліській топоніміці [Пекар, 1996, с. 181].

В період свого перебування на митрополичій посаді І. Потій намагався утихомирити бунтівне духовенство, яке не бажало коритися унії та покращити становище уніатської церкви. Це ми можемо прослідкувати в листах І. Потія до короля Сигізмунда III. Таких листів є п'ять і датовані вони 22 квітня 1602 р., 29 квітня 1602 р., 16 грудня 1603 р., 2 березня 1604 р. і 25 квітня 1604 р. Як бачимо, всі вони написані протягом перших п'яти років перебування І. Потія на посаді.

За тодішньою традицією, у своїх листах І. Потій шанобливо звертався до короля, дякуючи йому за оборону і підтримку унії і молячись за його здоров'я. В уніатській митрополії на початку XVII ст. не було спокою. Спричинила таку ситуацію, як відомо, релігійна боротьба, викликана Берестейським собором 1596 р. 22 квітня 1602 р. митрополит І. Потій писав про значну активність православних, які так «затиснули» уніатів, що їх ієрархія перетворилась у пастирів «лише з титулу» [Сінкевич, 2009, с. 190].

У листі від 29 квітня 1602 р. І. Потій скаржився, що чимало священників, отримавши королівське грошове забезпечення і обіцяючи бути «послушними в унії», а також склавши присягу митрополитові, поверталися в православ'я і ставали лютими ворогами унії. Подаючи королеві кандидатів на заміщення вакансій, І. Потій запропонував нововведення: кожний кандидат, який звертався до монарха Речі Посполитої за грошима, зобов'язувався залишити в королівській канцелярії відповідний борговий запис [Сінкевич, 2009, с. 191].

У своєму листі до канцлера Великого Князівства Литовського Л. Сапєги І. Потій вказав, що економічне становище митрополії могло бути кращим. Навіть вірна йому Володимиро-Берестейська митрополія давала доходів стільки, що їх ледве вистачало на утримання митрополичого двору в Новогрудку. Головною причиною цього він вважав існування засилля світських патронів [Сінкевич, 2009, с. 192].

У листі від 16 грудня 1603 р., що був написаний І. Потієм у зв'язку з появою після смерті єпископа Д. Збируйського вакансії на Холмську кафедру, з'ясувалося, що король С. Баторій віддав єпархіальне майно белзькому воєводі. Холмський владика помер у великих злиднях. До того ж, за перехід до унії його зневажав посполитий люд. Відтак не знаходилося охочих посісти кафедру. Тому І. Потій запропонував на кафедру шляхтича І. Андрієвського, надавши йому позитивну характеристику: «добра людина, прихильний до святої єдності, хоч не літерат бо з цим на Русі дуже важко, чесний шляхтич». Також у цьому листі митрополит просив допомоги для його знайомого священника з Дубна. Ласка короля, на його думку, мала «примножить охоту» до унії [Сінкевич, 2009, с. 193].

У листі від 2 березня 1604 р. І. Потій повернувся до питання патронату, наголосивши, що все церковне добро перебувало в руках світських людей. У попередньому листі митрополит просив короля вплинути на вдову белзького воєводи, однак марно: у березні 1604 р. справа не зрушила з місця, оскільки воєводина

не бажала поступатися орендою. І. Потій пригадав, що ще в «схизмі», тобто в православ'ї, церква «терпіла муку неласки своїх панів», які нічого не залишали для неї. Не покращилася ситуація і після Берестейського собору, тому митрополит вимагав змін [Сінкевич, 2009, с. 194].

У листі від 25 квітня 1604 р., митрополит зазначив, що після Берестейського собору не виправдав сподівань полоцький владика Г. Брільницький, тому І. Потій змушений був ужити щодо нього адміністративно-репресивні заходи [Сінкевич, 2009, с. 195]. Також у цьому листі був запропонований варіант вирішення локального конфлікту – суперечки між єпископами К. Терлецьким та І. Гоголем за контроль над Кобринським монастирем, що знаходився на Турівщині, яка перейшла від луцького до пінського владцтва. Згідно пропозиції король мав написати спеціальне звернення до обох владик [Сінкевич, 2009, с. 196].

У листах І. Потія до Л. Сапєги за 1612 р. митрополит вказував на те, що економічна ситуація всередині уніатської церкви не змінилася: вона продовжувала перебувати у скрутному становищі. Також І. Потій скаржився на те, що учасники сеймів 1607 р. та 1609 р. були змушені піти на поступки православним. Білоруські єпархії, які спершу підтримали унію, після проведення засідань сеймів припинили коритися митрополиту. І. Потій вказував на те, що якш спершу центром «схизми» було Вільно, то тепер став Мінськ [Мицик, 2003, с. 73].

На початку XVII ст. І. Потій одночасно мав кілька судових справ із православними. Деякі з них завершувалися у Головному трибуналі, причому не завжди на користь митрополита. У зв'язку з цим І. Потій вимагав передання справ про непокору священників у відання його митрополичого суду, або ж, принаймні, розгляду їх спільно з представниками католицької ієрархії. Проте вимоги І. Потія були безпідставними. Православна сторона вдало (і цілком справедливо) заперечувала компетентність змішаного суду у справах власної церкви і тому заздальгідь відмовлялася коритися трибунальським декретам. До прикладу, Києво-Печерським монастир не визнав жодного рішення короля, чи Головного трибуналу у справах з І. Потієм [Пекар, 1996, с. 195].

В цій боротьбі проти світського патронату І. Потій звертався до Я.-П. Сапєги з приводу того, щоб канцлер переглянув 32 артикул Третього Литовського Статуту, який нібито неправильно тлумачився членами Головного Трибуналу [Мицик, 2003, с. 79].

Треба детальніше зупинитися на цьому моменті. Артикул 32 «О довоженъе справедливости в кривдах светских з станы духовными, также духовным станы светскими» визначав правову юрисдикцію духовних судів і порядок подання апеляцій. В артикулі зазначалося, що у разі подання апеляції до трибунального суду, до його складу мали входити три представники від духовенства і така ж кількість світських осіб. Якщо трибунальний суд не був спроможний вирішити конфлікт, справа надсилалася монарху. Духовенство зобов'язувалося, за встановленим порядком, «усправедливитися людем светского стану», тобто, воно було підзвітне світським особам. Дане формулювання турбувало І. Потія з огляду на встановлення вищості світського суду і пріоритету (заледве означеного) світської влади над церквою. Тому митрополит наполягав на зміні формулювання артикулу. У правовій литовській літературі відсутня інформація з приводу внесення будь-яких правок до Литовського Статуту в цей час. Але слід зазначити, що робота велася і очолював цю комісію

Л. Сапега [Мицик, 2003, с. 97-110].

Висновки. Отже, у світському житті І. Потія були дві визначні особи: М. Радзивіл та князь К.-В. Острозький. Перший допоміг йому отримати освіту та схилив його до зміни віросповідання на кальвінізм, хоча сам І. Потій вважав цей крок «помилкою молодих літ», а інший став його патроном та одноступцем в низці важливих питань. Також І. Потій проявив себе як військовий в Лівонській війні, а також у ролі дипломата. Він очолив місію до Москви, де ймовірно впевнився в тому, що Московська церква в його бачення православно-католицької унії не входить. Цей період життя І. Потія ознаменувала жахлива трагедія, яка вплинула на його подальшу долю – смерть дружини.

Наступний етап життя І. Потія характеризується тим, що він приймає активну участь у підготовці церковної унії. Недарма, М. Грушевський назвав його «творцем унії». Саме в цей період І. Потій обіймає посаду єпископа Володимирського та Берестейського. На території свого єпископства він займався тим, що пропагував унію та усував з посад непокірних релігійних діячів. Також цей період ознаменувався остаточним розривом з князем К.-В. Острозьким, адже їхні погляди на унію не збігалися, хоча в кінцевому варіанті документа, який був відправлений І. Потієм в Рим, положення про збереження православного обряду, котрі завзято захищав К.-В. Острозький, таки знайшли місце, тоді як бажання князя про приєднання до унії Московської Православної Церкви були відкинуті. За час свого перебування на митрополичій посаді, яку І. Потій зайняв в 1599 р. після смерті М. Рогози, він наполегливо займався розбудовою унійної церкви. Період його митрополичої діяльності ознаменувався низкою судових позовів до православних, що зумовило передачу ним клопотання канцлеру Л. Сапезі про зміну положень Литовського Статуту. Саме в цей період І. Потій розпочав активно протистояти братствам не лише на сторінках своїх релігійних праць, а й наяву. Так, він відібрав у Віленського братства їх монастир та критикував Л. Зизанія, який це братство представляв. Також цей період життя І. Потія характеризувався активним листуванням з королем, яке позначено стурбованістю митрополита незадовільним економічним станом церкви, критикою К. Терлецького та бажанням збільшення свого доходу за рахунок встановлення контролю над Києво-Печерською Лаврою.

Список використаних джерел та літератури

- Дмитриев М. В., 2003. *Между Римом и Царьградом. Генезис Брестской церковной унии*, Москва: Издательство МГУ.
- Дмитриев М. В., 1996. Посольство Ипатия Потия и Кирилла Терлецкого в Рим в 1595 – 1596 годах, *Славяноведение*, 2, 3-21.
- Дмитриев М. В., 1999. *Уния и порожденные ею конфликты в осмыслении лидеров униатского лагеря*, Москва: Издательство МГУ.
- Мицик Ю. А., 2000. Листи Іпатія Потія до Льва Сапіги, *Католицький щорічник*, 1, 73-204.
- Назарко І. І., 1962. Іпатій Потій (1600 – 1613), *Київські і Галицькі митрополити. Біографічні нариси*, 7-15.
- Пекар А., 1996. Іпатій Потій – провісник з'єдинення, *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, XV, 145-247.
- Пигулевская И. С., 2001. Киевский митрополит Ипатий Потий (1541 – 1613), *Славянский альманах*, 7, 97-117.
- Плохій С. М., 2006. *Наливайкова віра: козацтво та релігія ранньомодерної України*, Київ: Видавництво «Критика».

Плохий С. Н., 1989. *Папство и Украина. Политика римской курии на украинских землях в XVI – XVII вв.*, К.: Издательство «Высшая Школа».

Потій І., 1995. Матеріали до антології «Іпатій Потій. Українські гуманісти епохи Відродження», *Українські гуманісти епохи Відродження*, 2, 101-171.

Сеник С., 1995. Два Митрополита – Потій та Рутський, *Історичний контекст укладення Берестейської унії і перше поунійне покоління*, 137-148.

Сінкевич Н., 2009. Неопубліковані листи Іпатія Потія – ще одне джерело до історії Київської митрополії початку XVII ст., *Лаврський Альманах. Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури*, 24, 190-198.

References

Dmitriev M. V., 1996. Posol'stvo Ipatiya Potiya i Kirilla Terleckogo v Rim v 1595 – 1596 godah [Embassy of Hypatius Potius and Cyril Terletsky to Rome in 1595 – 1596], *Slavyanovedenie*, 2, 3-21. [in Russian].

Dmitriev M. V., 1999. *Uniya i porozhdennye eyu konflikty v osmyslenii liderov uniatskogo lagerya [Union and the conflicts generated by it in the understanding of the leaders of the Uniate camp]*, Moskva: Izdatel'stvo MGU. [in Russian].

Dmitriev M. V., 2003. *Mezhdru Rimom i Car'gradom. Genezis Brestskoj cerkovnoj unii [Between Rome and Constantinople. Genesis of the Brest Church Union]*, Moskva: Izdatel'stvo MGU. [in Russian].

Mytsyk Yu. A., 2000. Lysty Ipatiiia Potiia do Lva Sapihy [Letters of Hypatius Potius to Leo Sapiga], *Katolytskyi shchorichnyk*, 1, 73-204. [in Ukrainian].

Nazarko I. I., 1962. Ipatii Potii (1600 – 1613) [Hypatius Potius (1600 – 1613)], *Kyivski i Halyski mytropolyty. Biohrafichni narysy*, 7-15. [in Ukrainian].

Pekar A., 1996. Ipatii Potii – provisnyk ziedynennia [Hypatius Potius is the forerunner of the union]. *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, XV, 145-247. [in Ukrainian].

Pigulevskaya I. S., 2001. Kievskij mitropolit Ipatij Potij (1541 – 1613) [Metropolitan of Kiev Hypatius Potiy (1541 – 1613)], *Slavyanskij al'manah*, 7, 97-117. [in Russian].

Plohij S. N., 1989. *Papstvo i Ukraina. Politika rimskoj kurii na ukrainskih zemlyah v XVI – XVII vv. [Papacy and Ukraine. The policy of the Roman curia in the Ukrainian lands in the 16th – 17th centuries]*, K.: Izdatel'stvo «Vysshaya Shkola». [in Russian].

Plokhii S. M., 2006. *Nalyvaikova vira: kozatstvo ta relihiia rannomodernoï Ukrainy [Nalyvaykos faith: Cossacks and religion of early modern Ukraine]*, Kyiv: Vydavnytstvo «Krytyka». [in Ukrainian].

Potii I., 1995. Materialy do antolohii “Ipatii Potii. Ukrainski humanisty epokhy Vidrodzhennia” [Materials for the anthology “Hypatius Potius. Ukrainian humanists of the Renaissance”], *Ukrainski humanisty epokhy Vidrodzhennia*, 2, 101-171. [in Ukrainian].

Senyk S., 1995. Dva Mytropolyta – Potii ta Rutskyi, *Istorychnyi kontekst ukladennia Beresteiskoi unii i pershe pouniine pokolinnia [Two Metropolitans – Potiy and Rutsky]*, 137-148. [in Ukrainian].

Sinkevych N., 2009. Neopublikovani lysty Ipatiiia Potiia – shche odne dzherelo do istorii Kyivskoi mytropolii pochatku XVII st. [Unpublished letters of Hypatius I. Potius - another source for the history of the Kyiv metropolitanate in the early XVII century], *Lavrskiy Almanakh. Kyievo-Pecherska lavra v konteksti ukrainskoi istorii ta kultury*, 24, 190-198. [in Ukrainian].

HYPATII POTII IN LOCAL AND RELIGIOUS LIFE OF UKRAINE ON THE BORDER OF XVI – XVII CENTURIES

Viktor Shupyk

Student, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

Abstract. *The article considers and analyzes the secular and spiritual life of a prominent Ukrainian polemicist writer, co-founder of the Union Church, Kyiv and Galician Greek Catholic Metropolitan Hypatii Potii. Its role in the creation of the union idea is characterized. The spiritual-religious phenomenon, philosophical and moral-ethical dogmas of Hypatii Potii are considered as a unique figure in the history of Ukraine and the whole of Central and Eastern Europe. The reasons and course of Hypatius Potii's open speeches against opponents are being clarified. Also, the political processes that took place in the early modern Rzeczpospolita can be traced on the example of the multi-vector activity of Hypatii Potii. It is established that during his tenure in the metropolitan position, which Hypatii Potii took in 1599 after the death of Mykhailo*

Rogoza, he pursued a policy of active implementation of the union. The period of his metropolitan activity was marked by a number of lawsuits against the Orthodox, which led to his transfer of a petition to Chancellor Lev Sapieha to change the provisions of the Lithuanian Statute. Hypatii Potii began to actively oppose the fraternities not only in the pages of his religious works, but also in reality. Yes, he took away their monastery from the Vilnius Brotherhood and criticized Lavrentii Zizanii, who represented this brotherhood. Also, this period of Hypatii Potii's life was characterized by active correspondence with the king, which was marked by the metropolitan's concern about the unsatisfactory economic condition of the church and the desire to increase his income by establishing control over the Kyiv-Pechersk Lavra.

Key words: Polish-Lithuanian Commonwealth, Brest Union, Greek Catholic Church, metropolitan, metropolitan activity, union project.